

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ ВИКЛИКІВ

PROSPECTS FOR ENSURING FOOD SECURITY IN UKRAINE IN CONDITIONS OF EXTRAORDINARY CHALLENGES

Стаття присвячена визначенню концептуальних питань в напрямі діагностики впливу війни на стан національної продовольчої безпеки та розвиток міжнародної торгівлі, а також ідентифікація перспектив забезпечення національної продовольчої безпеки України в умовах надзвичайних викликів. Опрацьовано та досліджено значну кількість праць відомих науковців у сфері державного регулювання забезпечення належного рівня продовольчої безпеки, зокрема: державні продовольчі програми та інструменти для забезпечення функціонування та розвитку аграрного сектору, закони, нормативно-правові акти та інші документи. Визначено, що внаслідок збройної агресії у агропромисловому комплексі було втрачено частину виробничого потенціалу як у сфері безпосередньо виробництва сільськогосподарської продукції, так і у сфері її переробки, частково або повністю зруйновано сталі ланцюги просування продукції. Ідентифіковано ключові та вагомні наслідки збройної агресії, що безпосередньо та опосередковано впливають на забезпечення продовольчої безпеки країни в умовах сьогодення. Задекларовано, що збройна агресія стала глобальним випробуванням для продовольчої безпеки не тільки для нашої країни, а і для всього світу та може спричинити політичну нестабільність у десятках країн світу у перспективі. Оцінено в межах національного рівня основні показники Глобального індексу продовольчої безпеки, а саме такі як: економічна доступність, фізична доступність, сталість та адаптивність, фактор якості та безпечності їжі. Визначено ключові проблемні аспекти функціонування агропромислового комплексу, що виникли внаслідок збройної агресії на території України. Діагностовано, що у сфері міжнародно-правового регулювання питань світової продовольчої безпеки взагалі не вироблено заходів, які б сприяли недопущенню виникнення загроз у цій сфері міждержавних відносин. Досліджено світові практики самостійного пошуку механізмів вирішення проблем, що склалися у зв'язку з агресією РФ проти України, в напрямі врахування основних принципів та методів міжнародного права щодо розробки ефективних заходів з припинення РФ її протиправної поведінки. Надано аргументовані пропозиції щодо невідкладності вирішення завдань щодо реформування системи державних резервів, призначених для задоволення потреб України в особливий період, стратегічних потреб та надання гуманітарної допомоги в напрямі формування ефективно діючої системи державних резервів в умовах забезпечення продовольчої безпеки країни.

Ключові слова: продовольча безпека, агропромисловий комплекс, споживання аграрної продукції, міжнародні торговельні відносини, збройна агресія.

The article is examined to the definition of conceptual issues in the direction of the war impact diagnosing on the state of national food security and the international trade development, as well as the identification of prospects for ensuring the national food security of Ukraine in the conditions of active military operations. A significant number of works by well-known scientists in the field of state regulation of ensuring the appropriate level of food security have been developed and researched, in particular: state food programs and tools for ensuring the agrarian sector functioning and development, laws, regulatory acts and other documents. It was determined that as a result of armed aggression in the agro-industrial complex, part of the production potential was lost both in the field of direct production of agricultural products and in the field of its processing, stable product promotion chains were partially or completely destroyed. In the article have been identified the key and significant consequences of armed aggression, which directly and indirectly affect the provision of food security in the country in today's conditions. It is declared that armed aggression has become a global challenge for food security not only for our country, but also for the whole world and may cause political instability in other countries in the future. The main indicators of the Global Food Security Index were evaluated at the national level, namely: economic availability, physical availability, sustainability and adaptability, food quality and safety factor. The key problematic aspects of the functioning of the agro-industrial complex, which arose as a result of armed aggression on the territory of Ukraine, were identified. It was diagnosed that in the field of international legal regulation of world food security issues, no measures have been developed at all, which would contribute to the prevention of threats in this field of interstate trade relations. The world practices of independent search for solving problems' mechanisms that arose in connection with the aggression of the Russian Federation against Ukraine were studied in the direction of taking into account the main principles and methods of international law regarding the development of effective measures to stop the Russian Federation from its illegal behavior. Argued proposals are given regarding the urgency of solving the tasks of reforming the system of state reserves, intended to meet the needs of Ukraine in a special period, strategic needs and providing humanitarian aid in the direction of an effectively functioning system formation of state reserves in the conditions of ensuring the country's food security in the long run.

Key words: food security, agro-industrial complex, consumption of agricultural products, international trade relations, armed aggression.

УДК 338.439

DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastruct79-33>

Згурська О.М.¹

д.е.н., доцент,
Навчально-методичний інститут
менеджменту та підприємництва,
завідувач кафедри підприємництва,
торгівлі та біржової діяльності,
Державний університет інформаційно-
комунікаційних технологій

Любомирський А.О.²

магістр,
Київський національний
економічний університет
імені Вадима Гетьмана

Zghurska Oksana

Educational and Scientific Institute
of Management and Entrepreneurship,
State University of Information
and Communication Technologies

Lyubomyrskiy Anton

Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman

Постановка проблеми. Російська агресія проти України спричинила загострення продовольчої проблеми не тільки в Україні, а й у багатьох

країнах світу. Так, через блокування РФ наших морських портів вітчизняні аграрії втратили можливість вільно продавати вирощену минулого року

¹ ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3878-3007>

² ORCID: <http://orcid.org/0000-0009-2970-6304>

продукцію та отримувати обігові кошти для проведення посівної кампанії принаймні у 2023 році, що ставило під загрозу майбутній урожай.

Україна – провідна країна у світі, у якою є усі можливості забезпечити населення майже у 500 млн. людей. У щорічному щодо визначення показників Глобального індексу продовольчої безпеки (GFSI), рівень забезпечення продовольчої безпеки в Україні у військовий період значно погіршився. Станом на сьогодні, наша держава 71 щабель у ранжуванні показників Індексу серед 113 країн. Варто також зазначити, що в Україні спостерігається недостатнє продовольче забезпечення на тимчасово окупованих територіях та в регіонах, де через бойові дії припинилися регулярні поставки продовольства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемами становлення та регулювання міжнародних торговельних відносин та пошуку шляхів оптимізації рівня глобальної продовольчої безпеки, розробкою новітніх методів та механізмів забезпечення продовольчої безпеки займалися такі відомі вітчизняні та зарубіжні учені, як: S. Ahmed et all (2017); M. Ghani et all (2016); L.K. Johnson et all (2018); A. Jurgilevich, A. et all (2016); L. Manning et all (2016); Л. Артеменко (2023), О. Згурська та ін. (2023); О. Єранкін (2023), О. Собкевич (2023) та інші.

Відзначаючи вагомий внесок відомих вітчизняних та зарубіжних учених у дослідження питань забезпечення продовольчої безпеки та пошук ефективних напрямів розвитку міжнародного торговельного співробітництва, варто проаналізувати вплив війни на національну продовольчу безпеку та стан міжнародної торгівлі агропромисловою продукцією, а також ідентифікувати перспективи забезпечення продовольчої безпеки України в умовах активних військових дій на території країни.

Постановка завдання. Метою даного наукового дослідження є визначення концептуальних питань в напрямі діагностики впливу війни на стан національної продовольчої безпеки та розвиток міжнародної торгівлі, а також ідентифікація перспектив забезпечення національної продовольчої безпеки України в умовах надзвичайних викликів.

Для вирішення поставлених завдань у науковому дослідженні були використані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. Метод аналізу та синтезу дав змогу опрацювати та дослідити значну кількість праць відомих науковців у сфері державного регулювання забезпечення належного рівня продовольчої безпеки, зокрема: державні продовольчі програми та інструменти для забезпечення функціонування та розвитку аграрного сектору, закони, нормативно-правові акти та інші документи. Застосування нормативного методу дало змогу визначити ключові елементи правової

бази регулювання національної продовольчої безпеки.

Методом діалектичного оцінювання визначено основні принципи та концепції формування та розвитку міжнародних торговельних відносин у глобальному масштабі; визначено основні елементи нормативно-правової бази забезпечення національної продовольчої безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Збройна агресія Російської Федерації проти України спричинила загострення продовольчих проблем не тільки в Україні, а і в багатьох регіонах світу. Бойові дії, що ведуться Російською Федерацією на території України вкрай негативно впливають на функціонування існуючої продовольчої системи, яка забезпечує продовольчу безпеку регіонів та країни в цілому.

Варто зазначити, що дефіцит постачання сільськогосподарської продукції з нашої держави відчували на собі країни Європейського простору, зокрема у Великобританії, Франції, Німеччині, Польщі. Загальносвітова продовольча криза, що виникла внаслідок російської агресії негативно вплинула на вибір країнами ЄС постачальника сільськогосподарської продукції, в аспектах вимушеного відступу від високих екологічних та продовольчих стандартів.

До початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації на аграрний сектор економіки припадало близько 20 відсотків внутрішнього валового продукту України і більше 40 відсотків загальних доходів від експорту, близько 15 відсотків загальної чисельності населення України було зайнято в аграрній сфері, внутрішній ринок більш як на 80 відсотків був наповнений продуктами харчування вітчизняного виробництва.

Слід зазначити, що у 2024 році в Україні продовжується зростання цін на продукти харчування порівняно з іншими групами споживчих товарів, при цьому має місце тенденція до зростання в раціонах харчування населення харчових продуктів високого цінового сегмента.

Таким чином, наслідком збройної агресії є суттєве погіршення показників доступності продовольчих товарів для населення та загальних показників продовольчої безпеки України. Ситуація на ринку сільськогосподарської продукції та споживчому ринку харчових продуктів стимулює розвиток негативних макроекономічних процесів у країні.

Ключовими та вагомими наслідками збройної агресії, що впливають на забезпечення продовольчої безпеки країни станом на сьогодні варто вважати:

– порушення цілісності ланцюгів постачання сільськогосподарської продукції та харчових продуктів (від первинного виробництва до реалізації продукції споживачеві);

– неефективність діяльності із створення доданої вартості в агропромисловому комплексі, пов'язаної з виробництвом, переробкою, розподілом, споживанням і утилізацією харчових продуктів;

– ускладнення проведення посівних кампаній, особливо на територіях, які були деокуповані, а також там, де відбувалися бойові дії, у зв'язку із значними площами забрудненості земель, а також нестачею пального та високими світовими цінами на паливо, агрохімікати, засоби захисту рослин тощо;

– обмеженість можливостей для вільного продажу сільськогосподарської продукції через блокування Російською Федерацією морських портів України;

– недосконалість логістичної інфраструктури експорту аграрної продукції;

– ускладненість доступу до забезпечення базових продовольчих потреб у найбільш постраждалих регіонах країни.

За офіційними даними Глобального індексу продовольчої безпеки, Україна перебуває на останньому місці за станом національного забезпечення продовольчої безпеки серед країн Європи та 71-му місці у світі за підсумками 2023 року. За показником “Доступність продуктів харчування” Україна отримала 48,1 бала із ста і перебуває на 93-му місці у світі та 26-му місці з 26-ти країн Європейського Союзу.

Іншими важливими чинниками, які негативно вплинули на забезпечення продовольчої безпеки країни, є політичні та соціальні бар'єри, інфраструктура постачання, розвиток сільськогосподарських досліджень та стратегія доступу до продуктів харчування.

Найгірший показник української продовольчої безпеки – “Сталість та адаптивність” (43,5 балів із 100 та 94-е місце у рейтингу згідно із показниками Глобального індексу продовольчої безпеки), що відображає наявність суттєвих проблем щодо доступу та управління водними ресурсами, а також недоліків у системі управління загальногосподарськими ризиками.

Єдиний показник, де спостерігається позитивна тенденція, – “Фактор якості та безпечності їжі” (71,3 бала із 100 або 52-е місце у рейтингу згідно із показниками Глобального індексу продовольчої безпеки), згідно з якими українці вживають достатньо якісного білка, а безпечність харчових продуктів є на достатньо високому рівні, хоча раціон середнього українця не відзначається широкою різноманітністю.

Досягти зазначеного рівня за показником “Фактор якості та безпечності їжі” вдалося насамперед за рахунок сформованої в Україні системи безпечності харчових продуктів, яка успішно функціонує, шляхом формування правового поля

відповідно до прав ЄС у цій сфері та запровадження суворого контролю за дотриманням відповідних розроблених вимог. Водночас у тих країнах світу, продовольче благополуччя яких забезпечується переважно або повністю за рахунок імпорту агропромислової продукції, загострення продовольчої проблеми є значним, а в деяких державах досягло критичного рівня.

Через збройну агресію відбулося блокування логістичних каналів збуту, що призвело до значного зниження обсягів експорту української аграрної продукції до країн Азії та Африки, Китайської Народної Республіки, що потребуватиме активізації переговорного процесу з метою сприяння відновлення експортного потенціалу України.

Таким чином, збройна агресія стала глобальним випробуванням для продовольчої безпеки не тільки для нашої країни, а і для всього світу та може спричинити політичну нестабільність у десятках країн світу у перспективі. Ключові проблемні аспекти функціонування агропромислового комплексу, що виникли внаслідок збройної агресії зображено на рисунку 1.

Разом із тим, у сфері міжнародно-правового регулювання питань світової продовольчої безпеки взагалі не вироблено заходів, які б сприяли недопущенню виникнення загроз у цій сфері міждержавних відносин попри те, що, наприклад, в Декларації Всесвітнього саміту з продовольчої безпеки 2009 року йшлося про недопущення використання продовольства в якості інструменту здійснення політичного та економічного тиску. Тому міжнародні організації з питань продовольчої безпеки, наприклад, Продовольча та сільськогосподарська організація ООН, Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку та інші подібні структури нині лише реагують на загальнополітичні та економічні кризи в умовах сьогодення, шукаючи альтернативні шляхи вивезення продовольчих товарів з України, фінансування будівництва нових потужностей для збереження зерна тощо, але не можуть запобігти їм.

Дискусія. Варто відзначити, що окремі держави вдаються до самостійного пошуку механізмів вирішення проблем, що склалися у зв'язку з агресією РФ проти України, через те, що міжнародне право не пропонує ефективних заходів з припинення цією державою її протиправної поведінки. Зокрема, вона постійно блокує рішення Ради Безпеки ООН, які не відповідають її інтересам; процес розгляду спорів Міжнародним судом ООН є тривалим; водночас відсутні ефективні важелі впливу на державу, яка не виконує його накази тощо.

Україна є однією з провідних аграрних держав світу, здатною забезпечити продовольством сотні мільйонів осіб на нашій планеті. Повноцінне відновлення функціонування агропромислового

Рис. 1. Ключові проблемні аспекти функціонування агропромислового комплексу, що виникли внаслідок збройної агресії

Джерело: сформовано автором

виробництва у перспективі дасть змогу забезпечити не тільки стійку до загроз і викликів продовольчу безпеку України, але і позитивно вплине на стан продовольчих систем багатьох країн світу.

Національною економічною стратегією на період до 2030 року, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179 (Офіційний вісник України, 2021 р., № 22, ст. 1015), визначено, що Україна є одним з глобальних центрів продовольчої безпеки, світовим лідером з постачання продуктів харчування з високою доданою вартістю та технологічно інтенсивних сервісів для агропромислового сектору.

Також слід зазначити, що продовольча безпека країни за визначенням Продовольчої та сільськогосподарської організації Об'єднаних Націй – це система, яка чітко функціонує для забезпечення всіх прошарків населення харчовими продуктами за прийнятими фізіологічними нормами за рахунок власного виробництва та необхідного імпорту тих продуктів харчування, для виробництва яких відсутні внутрішні умови.

Указом Президента України від 9 жовтня 2023 р. № 681 введено в дію рішення Ради національної

безпеки і оборони України від 9 жовтня 2023 р. “Про стан забезпечення продовольчої безпеки”, план організації виконання якого схвалено на засіданні Кабінету Міністрів України 20 жовтня 2023 року.

Для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану міністерствами, іншими центральними органам виконавчої влади, обласними військовими адміністраціями здійснюються виконання плану заходів забезпечення продовольчої безпеки в умовах військового стану, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2022 р. N 327 (Офіційний вісник України, 2022 р., № 39, ст. 2114).

Також невідкладним є вирішення завдань з реформування системи державних резервів, призначених для задоволення потреб України в особливий період, стратегічних потреб та надання гуманітарної допомоги, оскільки відсутність ефективно діючої системи державних резервів негативно впливає на продовольчу безпеку країни в особливий період.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, беручи до уваги увесь потенціал успішного функціонування агропромислового комплексу України,

усі можливості перспективного розвитку із залученням донорської допомоги, допомоги з боку держави, інвестиційних ресурсів та інновацій пріоритетними будуть програми розвитку виробничо-господарської, ринково-орієнтованої та митно-логістичної інфраструктури.

Окрім вищезазначеного, проекти із залученням як внутрішніх, так і зовнішніх інвестиційних ресурсів – це пріоритет для України у найближчому майбутньому, оскільки сприятиме формуванню відповідного інвестиційного клімату для забезпечення захисту прав та інтересів інвесторів, запобігання виникненню інвестиційних ризиків, забезпечення максимальної ефективності розробки та реалізації інноваційних проектів.

Саме тому, враховуючи загальний нинішній стан продовольчої безпеки, а також досліджені перспективи її забезпечення в умовах надзвичайних викликів, необхідно розробити комплекс заходів післявоєнного відновлення, спрямованих на відновлення ресурсного потенціалу України з метою відновлення збалансованого внутрішнього ринкового середовища, а також забезпечення продовольчої безпеки на випадок загострення військового стану або виникнення надзвичайних ситуацій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Ahmed, S., and Broek, N.T. (2017). Food supply: block-chain could boost food security. *Nature* 550:43. doi: 10.1038/550043e
- Офіційний веб-сайт Європейського Союзу. Євростат. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/comext/newxtweb/> (дата звернення: 15.05.2024)
- Артеменко Л., Мариненко Н., Крамар І., Гац Л. Продовольча безпека України в умовах військової агресії: стан та перспективи. *Соціально-економічні проблеми і держава (електронний журнал)*. 2023. Вип. 1 (28). С. 115–128. URL: <https://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2023/23albstp.pdf> (дата звернення: 15.05.2024).
- EFSA (European Food Safety Authority) (2019). Scientific report on the European Union One Health 2018 Zoonoses Report. *EFSA J.* 17:5926. doi: 10.2903/j.efsa.2019.5926 (дата звернення: 17.05.2024)
- Johnson, L.K., Dunning, R.K., Bloom, J.D., Gunter, C.C., Boyette, M.D., and Creamer, N.G. (2018). Estimating on-farm food loss at the field level: a methodology and applied case study on a North Carolina farm. *Resour. Conserv. Recy.* 37, 243–250. doi: 10.1016/j.resconrec.2018.05.017 (дата звернення: 20.05.2024)
- Manning, L., and Soon, J. M. (2016). Food safety, food fraud, and food defense: a fast-evolving literature. *J. Food Sci.* 81, 823–834. doi: 10.1111/1750-3841.13256 (дата звернення: 15.05.2024).
- Nychas, G. J. E., Panagou, E., and Mohareb, F. R. (2016). Novel approaches for food safety management and communication. *Curr. Opin. Food Sci.* 12, 13–20. doi: 10.1016/j.cofs.2016.06.005 (дата звернення: 25.05.2024)

8. Oksana Zghurska, Anna Tashchenko, Oleksandr Dyma, Stepan Kubiv, Ruslan Dymenko & Yuriy Safonov. Ensuring food security at the household level: socio-economic diagnostics. (2023). *FINANCIAL AND CREDIT ACTIVITY: Problems of Theory and Practice*. Volume 2. No. 49 (2023). 287–299. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/4019/3811> DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptr.2.49.2023.4019> (дата звернення: 05.06.2024).

9. Oleksandr Yerankin, Ihor Ivasiv, Oleksii Oleksiuk, Nataliia Ovsienko, Liudmyla Parii (2023). Formation of a set of national food security indicators. *FINANCIAL AND CREDIT ACTIVITY: Problems of Theory and Practice*. Volume 2. No. 49 (2023). 457–468. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/3986/3827> (дата звернення: 15.05.2024)

10. Проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки на період до 2030 року» від 25.11.2020. директорат розвитку аграрного сектору. Міністерство економіки України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/en/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina-eu> (дата звернення: 15.05.2024)

11. Про національну безпеку. Закон України від 21.06.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 23.05.2024)

12. Про продовольчу безпеку України. Закон України від 22.12.2018 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF6GI01G> (дата звернення: 22.05.2024)

13. Проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки на період до 2030 року» від 25.11.2020. директорат розвитку аграрного сектору. Міністерство економіки України. URL: <https://bit.ly/3OkZQIF> (дата звернення: 15.05.2024)

14. Russia's war against Ukraine: trade agricultural products between Ukraine and the EU. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729322/EPRS_ATA\(2022\)729322_XL.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729322/EPRS_ATA(2022)729322_XL.pdf) (дата звернення: 15.05.2024)

15. Собкевич О.В., Шевченко А.В. та інші. Пріоритети забезпечення стійкості промисловості й аграрного сектору економіки України в умовах повномасштабної війни: аналітична доповідь / за ред. Я.А. Жаліла. Київ : НІСД, 2023. 49 с. DOI: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.04>. (дата звернення: 15.05.2024)

16. Державна служба статистики України. Офіційний веб-сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.05.2024)

REFERENCES:

- Ahmed, S., and Broek, N. T. (2017). Food supply: block-chain could boost food security. *Nature* 550:43. doi: 10.1038/550043e (accessed: 15 May 2024).
- An official website of the European Union. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/comext/newxtweb/> (accessed: 15 May 2024)
- Artemenko L., Marynenko N., Kramar I. & Hats L. (2023). Prodovolcha bezpeka Ukrainy v umovakh viiskovoi ahresii: stan ta perspektyvy [Food security of Ukraine in conditions of military aggression: state and

prospects]. *Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava – Socio-economic problems and the state*, vol. 28, pp. 115–128.

4. EFSA (European Food Safety Authority) (2019). Scientific report on the European Union One Health 2018 Zoonoses Report. *EFSA J.* 17:5926. doi: 10.2903/j.efsa.2019.5926 (accessed: 17 May 2024)

5. Johnson, L.K., Dunning, R.K., Bloom, J.D., Gunter, C.C., Boyette, M.D., and Creamer, N.G. (2018). Estimating on-farm food loss at the field level: a methodology and applied case study on a North Carolina farm. *Resour. Conserv. Recy.* 37, 243–250. doi: 10.1016/j.resconrec.2018.05.017. (accessed: 20 May 2024)

6. Manning, L., and Soon, J. M. (2016). Food safety, food fraud, and food defense: a fast-evolving literature. *J. Food Sci.* 81, 823–834. doi: 10.1111/1750-3841.13256. (accessed: 15 May 2024)

7. Nychas, G.J.E., Panagou, E., and Mohareb, F.R. (2016). Novel approaches for food safety management and communication. *Curr. Opin. Food Sci.* 12, 13–20. doi: 10.1016/j.cofs.2016.06.005 (accessed: 25 May 2024)

8. Oksana Zghurska, Anna Tashchenko, Oleksandr Dyma, Stepan Kubiv, Ruslan Dymenko & Yuriy Safonov. Ensuring food security at the household level: socio-economic diagnostics. (2023). *FINANCIAL AND CREDIT ACTIVITY: Problems of Theory and Practice*. Volume 2. No. 49 (2023). 287–299. Retrieved from: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/4019/3811> DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.2.49.2023.4019> (accessed: 06 June 2024)

9. Oleksandr Yerankin, Ihor Ivasiv, Oleksii Oleksiuk, Nataliia Ovsienko, Liudmyla Parii (2023). Formation of a set of national food security indicators. *FINANCIAL AND CREDIT ACTIVITY: Problems of Theory and Practice*. Volume 2. No. 49 (2023). 457–468. Retrieved from: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/3986/3827> (accessed: 15 May 2024).

10. Proekt rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro skhvalennia Stratehii prodovolchoi bezpeky na period do 2030 roku» vid 25.11.2020. dyrektorat rozvytku ahrarynogo sektoru [Draft order of the Cabinet of

Ministers of Ukraine "On approval of the Food Security Strategy for the period until 2030" dated November 25, 2020. Directo-rate of agricultural sector development]. Ministerstvo ekonomiky Ukrainy. Ministry of Economy of Ukraine. Available at: <https://bit.ly/3OkZQIF> (accessed: 15 May 2024)

11. Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy [On the national security of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 21 chervnia 2018 roku № 2469-VIII. Retrieved from: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> [in Ukr] (accessed: 23 May 2024)

12. Pro prodovol'chu bezpeku Ukrayiny [On the food security of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 22 hrudnya 2018 roku № 8370-1. Retrieved from: <https://ips.ligazakon.net/document/JF6GI01G> [in Ukr] (accessed: 22 May 2024)

13. Proekt rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro skhvalennia Stratehii prodovolchoi bezpeky na period do 2030 roku» vid 25.11.2020. dyrektorat rozvytku ahrarynogo sektoru. [Draft order of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the Food Security Strategy for the period until 2030" dated November 25, 2020. Ministerstvo ekonomiky Ukrainy. Ministry of Economy of Ukraine. Retrieved from: <https://bit.ly/3OkZQIF> (accessed: 15 May 2024)

14. Russia's war against Ukraine: trade agricultural products between Ukraine and the EU. Retrieved from: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729322/EPRS_ATA\(2022\)729322_XL.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729322/EPRS_ATA(2022)729322_XL.pdf) (accessed: 15 May 2024)

15. Sobkevich O.V., Shevchenko A.V. & other. (2023). Prioritytety zabezpechennia stiikosti promyslovosti y ahrarynogo sektoru ekonomiky Ukrainy v umovakh povnomasshtabnoi viiny: analychna dopovid [Priorities for ensuring the stability of industry and the agricultural sector of Ukraine's economy in conditions of full-scale war: analytical report]. In Ya.A. Zhalila (Eds.). Kyiv: Vydavnytstvo NISD 49 p. (accessed: 15 May 2024) (in Ukrainian)

16. State Statistic Service of Ukraine. Official Web-Site. Retrieved from: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed: 20 May 2024)